

Tingsten, Herbert, 1941. *Idékritik*. Stockholm: Bonniers.

Tingsten, Herbert, 1962. *Mitt liv: Mellan trettio och femtio*. Stockholm: Norstedts.

Vedung, Evert, 1977. *Det rationella politiska samtalet: Hur politiska budskap tolkas, ordnas och omprövas*. Stockholm: Aldus/Bonniers.

Vedung, Evert, 2018. "Idéanalys från ankdamm till universums mitt", *Statsvetenskaplig tidskrift* 120, s 155-196.

Rolf Hugoson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.

E-post: rolf.hugoson@umu.se

## Uppfanns statsvetenskaplig idéanalys av Herbert Tingsten? Kommentar till Rolf Hugoson

Evert Vedung

Rolf Hugoson har kommit med ett inlägg i den serie av bidrag som jag efterlyser i StvT:s temanummer om idéanalys. Hugoson är först, bra, härligt. Du är så välkommen!

I "Idéanalys från ankdamm till universums mitt" finns några formuleringar som väcker Rolf Hugosons undran. Uppfanns idéanalysen av Herbert Tingsten? frågar han sig. Undertecknad understryker upprepade gånger, säger han, att "politisk idéanalys [är] en tvättäkta svensk tradition inom statsvetenskapen" [---] "Idéanalys är en svensk uppfinning med sin säregna fokusering just på idéer i vid mening" (V2018:155ff).

I mitt inlägg ska jag begränsa mig till just Tingsten och den statsvetenskapliga idéanalysen, även om poängen med mina bidrag i temanumret var att visa hur det gått långt efter Tingstens tid och särskilt under halvseklerna 1965-2017, då jag har egna, om ock begränsade erfarenheter. Jag ska diskutera Hugosons viktigaste inslag så allvarligt och seriöst jag kan.

## "STATSVETENSKAPLIG IDÉANALYS I AKADEMISK MENING" EN SVENSK UPPFINNING?

Att statsvetenskaplig idéanalys är en tvättäkta svensk tradition inom statsvetenskapen, det menade jag när jag skrev och det ska jag argumentera för ett tag till. Men jag menade uppfinning och tradition i svensk *statskunskap* som *akademisk disciplin*, inte uppfinning och tradition i allmänhet i Sverige eller Europa eller världen. Att det inte skulle ha förekommit analys av politiska idéer i eller utanför Sverige innan Tingsten 1935-36 drog igång sitt skriftställereri vore ett stolligt påstående. Så illa har jag faktiskt inte tänkt, även om det nu rör sig bara om en upptakt till vad jag egentligen ville säga om statsvetenskaplig idéanalys.

Idéanalys i allmän mening uppfanns naturligtvis inte av professorn i statskunskap Herbert Tingsten. Jag avsåg idéanalys i statskunskap/statsvetenskap med anspråk på vetenskaplighet, akademiskhet. Och jag kan lägga till: all heder åt Tingsten för denna upptäckt då det begav sig.

Jag har inte noterat Erik Fahlbecks antologi från 1936 om "idéer och män" samt "åskådningar och problem från svensk statsvetenskaplig idépolitik". Tack för detta påpekande! Sådana vill jag ha fler av! Men Fahlbeck d y, som var samtida med Tingsten, han kom väl inte på någon idéanalytisk metod? Och det gjorde väl inte Heckscher heller, mig veterligen, i sin polemik mot Tingsten. Tingsten kom på en metod, idékritiken, som riktade sig mot oklarheter och mot verklighetsomdömen i politiska ideologier (inte policyidéer, inte debatter i valkampanjer) och som uteslöt diskussion av värdeomdömen, vilka han dessutom hävdade förekom mindre ofta i politiska ideologier. Och som han själv tillämpade på idématerial med aktualitet. Det var framför allt detta jag åsyftade med peka ut Tingsten som uppfinnare.

Jag tänkte också på att jag inte lyckades finna någon motsvarighet *under samma semantiska beteckning* och därav följande

praktiska betydelse i statskundskab i Danmark och statsvetenskap i Norge, när jag inledde min bana som idéforskare. Och i det engelskspråkiga med political science fanns det "history of ideas" men ingen "idea analysis" eller något diltåt, när jag började leta. I de yttersta av dessa dagar har "ideational analysis" börjar dyka upp, vilket jag nämnt och hälsat med tillfredsställelse (EV1:157). Men det är nu det, inte på Tingstens tid.

All det jag nu säger står faktiskt i upptakten. Men det kunde naturligtvis sägas tydligare. Och det har jag nu försökt. Den fortsatta diskussionen bör läggas på denna högre nivå om statsvetenskap. Då kanske det visar sig att jag har fel. Eller rätt.

#### **TINGSTEN, HÄGERSTRÖM OCH VÄRDERINGAR?**

"Jag tror att Vedungs fasthållande vid Tingsten som idéanalysens portalfigur innebär, att bandet till Hägerström riskerar att bevaras som en ontologisk låsning." Så funderar Hugoson. Nej, är mitt svar på detta. Så är det inte. Låt mig visa vad jag menar.

Jag är helt oenig med Hägerströms speciella värdelelära; det redovisades redan för 40 år sen (EV1977:172-174). Jag tar också avstånd från en nedärvd slutsats av den att värdesatser inte kan diskuteras med vetenskapliga anspråk. I temanumret hävdar jag ju tvärtom att de kan diskuteras seriöst i statsvetenskap (och andra akademiska discipliner) med pretentioner på rationalitet och vetenskaplighet. Min sista uppsats i temanumret "Fyra typer av statsvetenskaplig idéanalys" (EV2:198) fyrdelar in fältet i beskrivande, giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande), förklarande/funktionell och konstruerande. I giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande) ingår argumenterande för och mot värdeutsagor (EV2:222-225), som jag försvarade redan i min unga medelålder i Samtalet från 1977 (175 ff). Nu menar jag dessutom

att statsvetenskaplig idéanalys kan vara konstruerande. Tydligare än förr har jag därmed lagt till konstruerande idéanalys. "Det är för lite seriöst konstruerande i svensk statsvetenskaplig idéanalys och statsvetenskap" (EV2:198; 227-229). Dessa två typer av statsvetenskaplig idéanalys ligger mycket långt från Hägerström och Tingsten.

Jag tar faktiskt också upp löften och överenskommelser som ämnen för statsvetenskaplig giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande, innehållslig) idéanalys, vilket jag inte sett mycket av tidigare i min disciplin.

#### **"VERKLIGHETSOMDÖMEN SPELA[R] HUVUDROLLEN" I POLITISKA IDEOLOGIER (TINGSTEN)?**

Hugoson tillskriver, så tolkar jag honom, Tingsten uppfattningen att ideologier till större delen består av verklighetsomdömen och att värderingar spelar en underordnad roll.<sup>1</sup> Denna Tingstens syn på värderingar kan få inverkan på den statsvetenskapliga idéanalysen och på min egen syn på den, tycks han mena. Kan värderingar då användas som förklaringar, dvs. kan värdeuppfattningar tjäna som motiv och drivkrafter för ett handlande? fortsätter han.

Från min sida är svaret ett entydigt ja. En motivförklaring innehåller uppfattningar om verkligheten samt förvisso också värderande bedömningar av denna verklighet och tillsammans blir de motivet som förklarar. Motiv driver handlande och kan därmed förklara handlande.

Även mot Tingstens syn på ideologier som mest verklighetsomdömen kan invändningar resas, men det har jag inte tagit som min uppgift i just temanumret. En sak som bör nämnas och som Mats Lindberg är inne på i sitt bidrag, och som kan göras till en kritik av Tingstens syn på de politiska ideologierna, är att i politik liksom i många andra

1 I EV1977:160 ff tog jag upp fyra tolkningar av denna utsaga till diskussion; diskussionen har fortsatt på en intressant sätt av t.ex. Skovdahl 1992.

sammanhang uttrycks värdeomdömen med beskrivande satser. Satser som till formen är beskrivande och som kan tolkas så kan också samtidigt tolkas som värderande. Här miss-tänker jag att Tingsten hade en alltför begränsad syn på värderingars betydelse i ideologier. ”All historia är en historia om klasskamp.” Formellt sett uttrycker denna sats ett påstående. Men beroende på kontext och situation kan den som uttalar satsen nog också mena att klasskamp är bra och även om inte all historia är klasskamp så borde den vara det. ”All historia är en historia om klasskamp; det säger ju Marx.” Igen beskrivande satser men i en viss kontext kan de tolkas negativt värderande (det Marx säger är bara nys). Den beskrivande satsen kan, annorlunda uttryckt, vara både värderande och normativ (börande). Regeringsformens ord att all offentlig makt i Sverige *utgår* från folket och riksdagen *är* folkets främsta företrädare har nog både värderande och normativa övertoner samtidigt som den är beskrivande till formen.

Förhållandet verklighetsomdömen/värderingar i politiska ideologier – för att nu inte nämna policyutsagor eller valkampsuttagor i offentliga debatter – är mer komplicerat än vad Tingsten i sin praktik och i sin metod uppfattade det.

Tingsten kom på en metod men var ändå ingen större metodolog i meningen förfinare av denna metod. På tolkningsproblemet, i bemärkelsen att klargöra ideologiers språkliga innebörder, hade han en alldeles för enkel syn. Självt har jag i temanumret betonat betydelsen av statsvetarens frågor och analyschema vid hennes tolkning av innebörder (EV2: 202 ff). Detta är ett *metaspråk* som forskaren själv konstruerar och som får betydelse för hennes tolkning och strukturering av *objektspråket*, de politiska idéerna, som studeras. I Samtalet å andra sidan presenterades fyra tolkningsmetoder, inklusive dels systematisk tolkning som inkluderar generositetsprincipen, dels konstruktiv tolkning (EV1977:83 ff, 89 ff; EV1982, 60 f, 149; EV1983:21-22; Lindberg 2018:333-338) samt igen forskningsproblemet och

analyschemats betydelse för tolkarens tolkning (31 ff, 33 ff.) Att även den situation eller kontext, vari idéer och ideologier uppträder, är ytterst viktiga för hur deras mening, innebörd, ska tolkas av statsvetaren, måste starkt betonas.

### **STATSVETENSKAPLIG IDÉANALYS MYCKET BREDARE ÄN PÅ TINGSTENS TID?**

Nutida statsvetenskaplig idéanalys, åtminstone här i landet, är annorlunda än den tingstenska idékritiken också i flera andra avseenden än de hittills nämnda. Den sysslar inte bara med ideologier utan även med policyer och policyföreställningar, tidningsdebatter, valkampanjer, diskurser, värderande ord osv. Fältet är mycket brett. Jag har redan berört att den giltighetsprövande (idékritiserande, ställningstagande) tillnärmelsen bredats till att omfatta argumenterande för och mot värdeutsagor (EV2:222-225) samt prövning av löften och överenskommelser. Jag har också nämnt den konstruerande ansatsen (EV2:227-229).

Statsvetenskaplig idéanalys kan också vara orsakssökande och effektletande i stället för giltighetsprövande. För mig och många andra är idéanalys inte detsamma som idékritik utan mkt bredare genom att den omfattar förklaringar till varför människor utsäger, tror på eller avfärdar idéer och dessa förklaringar kan vara av idénatur eller materiella. Idéanalys omfattar också effektperspektivet eller det funktionella perspektivet, dvs. att utsägandet eller omfattandet eller förekomsten av idéer kausalt kan få konsekvenser. (EV2:198)

Så någon ontologisk lösning som Hugoson antyder styr i vart fall inte mig, knappast heller Mats Lindberg i temanumret (2018) eller Ludvig Beckman i sin grundbok (2005).

## REFERENSER

- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus förlag.
- EV1977 = Vedung, Evert, 1977. *Det rationella politiska samtalet: Hur politiska budskap tolkas, ordnas och prövas*. Stockholm: Bonniers. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1257620/FULLTEXT01.pdf> (accessed 2018-12-05).
- EV1982 = Vedung, Evert, 1982. *Political Reasoning*. Beverly Hills, CA.: Sage. [Translation based upon a revised version developed by the author himself of *Det rationella politiska samtalet*, 1977. Translator: David McCune.]
- EV1983 = Vedung, Evert, 1983. "Systematic Interpretation and the Principle of Charity", *Informal Logic*, 5(2): 21-22. [http://ojs.uwindsor.ca/ojs/leddy/index.php/informal\\_logic/article/viewFile/2752/2193](http://ojs.uwindsor.ca/ojs/leddy/index.php/informal_logic/article/viewFile/2752/2193) (accessed 2015-11-01).
- EV2009 = Vedung, Evert, 2009. *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur, 3:e omarbetade upplagan.
- EV1 = Vedung, Evert, 2018. "Idéanalys från ankdam till universums mitt", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 120 (2), 155-195. <https://statsvetenskapligtidsskrift.org/2018/07/16/nr-2-2018/> (accessed 2018-09-18).
- EV2 = Vedung, Evert, 2018. "Fyra typer av statsvetenskaplig idéanalys", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 120 (2), 197-235. <https://statsvetenskapligtidsskrift.org/2018/07/16/nr-2-2018/> (accessed 2018-09-18).
- Lindberg, Mats, 2018. "The V-D-P-triad in Ideational Analysis: Toward a general theory of ideological thought-content in social and political communication, debate, thought and language – beyond the concepts of 'ideology', 'culture', 'belief-system', 'discourse' or 'policy'", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 120 (2), 277-359.
- Skovdal, Bernt, 1992. *Tingsten, totalitarismen och ideologierna*. Stehag: Symposion.
- Evert Vedung är professor emeritus, statsvetenskap ssk bostadspolitik, Uppsala universitet. E-post: [evert.vedung@ibf.uu.se](mailto:evert.vedung@ibf.uu.se)